

ДЕРЖАВНИЙ ТЕРОР РОСІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Розглянуто питання терористичної діяльності російської федерації в ході повномасштабної війни проти України, спрямованої на знищення економічного потенціалу країни та досягнення політичних завдань цього збройного конфлікту. Здійснено аналіз основних цілей ударів по стратегічних об'єктах України, наслідків цих атак, а також шляхів протидії терору з боку країни-агресора.

Ключові слова: міжнародний тероризм, гібридна війна, повномасштабна збройна агресія, державний терор росії проти України, ракетно-бомбові удари, інфраструктурний об'єкт, геноцид цивільного населення.

Постановка проблеми. Міжнародний тероризм являє собою здійснювані у світовому чи регіональному масштабі терористичними організаціями, угрупованнями, зокрема й за підтримки державних органів окремих країн, із метою досягнення певних цілей суспільно небезпечні насильницькі дії, пов'язані з викраденням, захопленням, убивством ні в чому не винних людей чи загрозою їх життю і здоров'ю, зруйнуванням чи загрозою зруйнування важливих народногосподарських об'єктів, систем життєзабезпечення, комунікацій, застосуванням чи загрозою застосування ядерної, хімічної, біологічної та іншої зброї масового ураження [1].

На превеликий жаль, ми живемо далеко не в ідеальному суспільстві і причина переважної кількості всіх бід людства криється в самій природі людини. Такі риси, як зверхність, бажання збагачення, жадібність, жорстокість тощо породжують конфлікти між людьми і переростають у протистояння різних соціальних груп, релігійних громад, держав і цілих націй. Науковці стверджують, що впродовж останніх 5,5 тис. років людство жило в мирі щонайбільше 300 років. Протягом 55 століть на нашій планеті відбулося 14,5 тис. воєн (із них дві світові), у яких загинуло 3,6 млрд осіб. За роки, що минули після закінчення Другої світової війни, у світі відбулося понад 250 воєн, у яких взяли участь понад 90 держав, а людські втрати становили понад 35 млрд осіб [2]. Із часом методи ведення війни трансформувались і змінювалися.

На зміну класичному, суто військовому, протистоянню приходить новий тип конфлікту – гібридна війна. Така війна поєднує принципово різні типи і способи ведення війни, які скоординовано застосовуються задля досягнення основних цілей. Типові складники гібридної війни, що сприяють виникненню й поглибленню в державі, вибраній для агресії, внутрішніх конфліктів такі:

- створення внутрішніх суспільних суперечностей шляхом пропаганди з її подальшим переростанням в інформаційну війну;
- створення економічних проблем через економічне протистояння з переходом в економічну війну та протидію зв'язкам країни-жертви із сусідніми країнами;
- підтримання сепаратизму й тероризму, аж до актів державного тероризму;
- побудова псевдодержавних утворень як гібридного ідеал-проєкту державотворення;
- сприяння створенню нерегулярних збройних формувань (повстанців, партизан і т. ін.) та їх оснащення [3].

Використання засобів гібридної війни дає змогу уникнути широкого резонансу у світовій спільноті й досягти поставленої мети з мінімальними витратами в економічному, військовому та репутаційному плані. І тепер, коли ми живемо в стані війни, приходить розуміння того, що такими методами росія діяла проти України з першого дня після розпаду Радянського Союзу і здобуття нашою державою незалежності. Стратегія використання власної пропаганди серед певної частини громадян України на додачу із залученням військових без розпізнавальних знаків, власних спецслужб і представників приватних військових компаній призвела до анексії Автономної Республіки Крим, окупації окремих районів Донецької і Луганської областей. Такі дії, на превеликий жаль, не викликали належної реакції світової спільноти і не мали справедливих наслідків для країни-агресора.

Тому можна констатувати, що зазначені методи ведення гібридної війни виявилися досить дієвими і можуть бути використані в майбутніх конфліктах, а демократичний світ повинен розробити і впровадити механізми й засоби протидії таким викликам.

Метою статті є аналіз терористичних атак російської федерації на теперішньому етапі війни, а також пошук дієвих засобів із протидії цим атакам і мінімізації їх наслідків для населення й держави загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки описувані події відбуваються сьогодні і військовий конфлікт далекий від завершення, основний масив інформації висвітлюється у вітчизняних і міжнародних засобах масової інформації, звітах профільних організацій і таких аналітичних центрів, як Київська школа економіки (KSE), Amnesty International, Інститут вивчення війни (ISW), ООН, Рада Європи, Unicef та багато інших.

Феномен тероризму останніми роками вивчається багатьма науковими галузями. У політичній науці ця проблематика актуалізована у працях В. Антипенка, Л. Багрій-Шахматова, В. Вознюка, Ю. Дроздова, О. Коломойця, В. Ліпкана, О. Половка, І. Трунова та ін.

Правові аспекти тероризму досліджують В. Верещетіна, В. Смелянов, А. Жалінський, С. Келін, В. Кубальський, В. Лунєєв, Л. Новікова, І. Смазнов, К. Шеремет та ін.; філософські і психологічні його основи – А. Деменко, О. Веселицький, Є. Кожушко, Д. Ольшанський, М. Целуйко та ін.

У контексті світових глобалізаційних процесів феномен тероризму у своїх працях розглядають Д. Белл, Р. Бейснер, І. Валлерстайн, А. Гарфінкл, М. Гласіус, С. Гук, П. Девіс, Б. Дженкінс, А. Конте, С. Купчан, Д. Пайпс, Дж. Спеніер, Дж. Тороп, С. Хантінгтон та ін.

Наукові розробки з питань протидії тероризму в контексті проблем міжнародної та національної безпеки запропоновані у працях І. Бідзюри, В. Буткевича, І. Варзара, Ю. Гармашова, В. Глушкова, В. Глушенка, М. Гуцало, М. Головатого, М. Дмитренка, С. Допілка, В. Євтінова, І. Зволінського, Ю. Іванова, І. Кресіної, В. Крутова, І. Кураса, І. Лазарева, В. Ліпкана, А. Мацка, М. Сенченка, В. Тихого, І. Шкурата, Г. Фердмана, І. Хижняка та ін.

Виклад основного матеріалу. Із початком повномасштабної війни росії проти України спостерігалися спроби завдати критичного ураження військовому потенціалу України, встановити контроль над повітряним простором і протягом кількох днів усунути політичне керівництво нашої держави. З цією метою 24 лютого 2022 р. о 4 годині за київським часом почалися ракетні удари крилатими й балістичними ракетами по аеродромах, військових штабах і складах майже по всій території України. Протягом першої доби ворог випустив понад 160 ракет із носіїв повітряного, морського й наземного базування, після чого розпочав атаки сухопутними військами та авіацією.

Проте планам країни-агресора не судилося реалізуватися завдяки вмілим діям військового керівництва України, мужності й героїзму Збройних Сил і представників усіх силових структур держави і територіальної оборони, незламності та єдності громадян у боротьбі з окупантами. Незважаючи на значну перевагу в технічному забезпеченні, кількісному та якісному оснащенні, збройним силам рф не вдалося повністю знищити протиповітряну оборону та авіацію України, а відвага й майстерність Сухопутних військ забезпечили шаленні втрати окупаційних військ у техніці та живій силі, що врешті змусило військово-політичне керівництво росії відмовитися від початкових планів, відвести війська від Києва та змінити стратегію ведення бойових дій.

Практично з першого дня повномасштабного вторгнення в Україну збройні сили російської федерації паралельно з військовими діями реалізовували тактику терору й залякування населення нашої країни з метою посягти панічні настрої, підірвати моральний дух і волю нашого народу до спротиву, що мало схилити політичне керівництво держави до капітуляції. І на шляху до цієї мети окупаційні війська буквально шокували весь світ своєю жорстокістю й нелюдністю. І йдеться не лише про недотримання норм Женевської конвенції, а все набагато страшніше: представники народу, який десятиліттями вважався «братським», улаштували справжній тотальний терор нашої країни та геноцид українців на захоплених територіях [4].

Терористичні атаки в Україні, які цілком підпадають під визначення міжнародного тероризму в умовах гібридної війни, вчиняються практично всіма доступними засобами, які має в розпорядженні ворог. Якщо 24 лютого цілями ракетних ударів були військові об'єкти, аеродроми, склади з боєприпасами, то в подальшому противник почав скеровувати свої ракети та авіабомби на цивільну інфраструктуру та звичайні житлові будинки [5].

Проте найбільш кричущими злочинами проти людяності став геноцид українського народу, який вчиняли і, на жаль, вчиняють окупаційні війська на захоплених територіях України. Під час окупації Київської області військами рф відбувались інтенсивні бої в містах Буча, Ірпінь, Гостомель та інших, що призвело до значних руйнувань. За словами мера міста Ірпінь О. Маркушина, за місяць запеклих боїв пошкоджено 70 % будівель міста, значна частина з яких не

відновлена дотепер. У захоплених містах і селах окупаційні війська відразу вимкнули Інтернет і зв'язок, а внаслідок бойових дій не стало електро-, водо- та газопостачання, продуктові магазини були знищені або розграбовані, що поставило місцевих мешканців на межу виживання.

Водночас окупаційні війська зайнялися справжнім терором цивільного населення захоплених територій. Людей виселяли з домівок, займали їхнє житло, чинилися грабіжництво й мародерство, акти сексуального насилля, застосовувалися тортури й катування. Усіх, хто чинив опір таким діям або викликав підозру, розстрілювали на місці чи катували. Лише на вулицях Бучі знайдено понад 300 вбитих цивільних людей, виявлено також братські могили: більшість людей були зі зв'язаними за спиною руками, ознаками катувань і кульовими отворами в голові.

У Київській області знайдено тіла 1346 місцевих жителів, приблизно 90 % із них загинули внаслідок розстрілів окупаційними військами, ще 300 осіб вважаються зниклими безвісти. Військові рф не шкодували ні жінок, ані літніх людей, ані дітей [6].

Не менш жахливою виявилася ситуація і в інших регіонах України, які вдалося визволити від окупації. Особливо апокаліптична обстановка на Донбасі, де воєнні дії відбуваються ще з 2014 р. Такі міста, як Лисичанськ, Северодонецьк, Маріуполь, Бахмут, Мар'їнка, Авдіївка та багато інших, унаслідок постійних бомбардувань і запеклих боїв просто стерто з лиця землі.

У багатьох населених пунктах, де зруйновано всю інфраструктуру, не залишилося жодного жителя. Значна частина Донецької та Луганської областей перетворилася на непридатну для життя руїну, на відновлення й розмінування якої підуть роки, а, може, й десятиліття. Місцеве населення було змушене або лишити свої домівки й переїхати в безпечніші регіони України, або покинути Батьківщину і виїхати за кордон. Ті, хто не зміг виїхати чи вирішив залишитися на цих територіях, змушені виживати в нелюдських умовах.

Установлені й задокументовані акти звірства окупаційних військ шокували всю світову спільноту, однак справжні масштаби цього геноциду українського народу набагато більші. Наразі неможливо встановити всі обставини й факти цих військових злочинів, оскільки значна територія нашої держави залишається поки окупованою, а, на превеликий жаль, нелюдські діяння продовжують чинитися й сьогодні.

Міжнародний тероризм має десятки класифікацій, зокрема політичний, революційний, лівий, правий, сепаратистський, комплексний, кримінальний, патологічний тощо. При цьому мета терористів може бути різною: релігійною, політичною, економічною. Проте Україна стикнулася з набагато страшнішою формою терору, оскільки військово-політичне керівництво ворожої країни ставить за мету знищити нашу націю і стерти нашу державу з мапи світу. І на шляху до досягнення своєї мети ворог не відчуває жодних моральних, етичних, релігійних чи загальнолюдських обмежень, не має жодних «червоних ліній», які не дозволено перетинати, і ладен на все, аби задовольнити свої імперські амбіції. Ракетні обстріли критичної інфраструктури, що призводять до техногенних та екологічних катастроф і потенційно можуть стати причиною ядерної небезпеки, атаки по цивільній інфраструктурі, аби позбавити десятки мільйонів людей тепла, світла й поставити населення однієї з найбільших країн Європи на межу виживання.

Ведення бойових дій без дотримання норм Женевської конвенції, розстріли військовополонених, нехтування міжнародним гуманітарним правом, а саме: застосування заборонених засобів ведення війни, хімічної зброї, застосування тортур і геноциду до цивільного населення, викрадення й депортація дітей з окупованих територій – усе це притаманно військовим силам російської федерації і вчиняється ними щоденно [7].

Єдиний реальний метод зупинити ці злодіяння – перемогти ворога на полі бою і звільнити всю територію України в міжнародно визнаних кордонах. На шляху до цієї мети наша держава досягла значного прогресу. Зірвано першочергові плани ворога щодо захоплення Києва, відкинуто ворожі війська з Київської, Чернігівської, Сумської областей, проведено блискучі операції зі звільнення Харківської та частини Херсонської областей. Завдяки успішному застосуванню Військово-морськими силами, підрозділами ГУР та СБУ вітчизняного берегового ракетного комплексу РК-360МЦ «Нептун», багатоцільового безпілотного надводного апарата «Sea Baby», ракетного й безпілотного озброєння, наданого країнами-партнерами, вдалося знищити чи вивести з ладу третину чорноморського флоту рф, що дало змогу власноруч розблокувати судноплавство в Чорному морі. Однак на сучасному етапі війни ситуація є надзвичайно небезпечною і загрожує схилити шальки терезів на бік агресора.

Згідно зі звітом Київської школи економіки (KSE) [8] станом на початок 2024 р. сума шкоди, завданої інфраструктурі України за два роки війни, становить 155 млрд доларів, її лівова частка

припадає на житловий фонд країни. Через обстріли та бойові дії за два роки війни пошкоджено чи зруйновано понад 250 тис. житлових будинків, серед яких 222 тис. – приватні, 28 тис. – багатоповерхові будинки. Найкривавішими авіабомбовими ударами стали бомбардування житлових будинків у Бородянці, Чернігові (понад 40 загиблих), авіаудар по Маріупольському театру (щонайменше 300 загиблих), умисний удар по площі перед залізничним вокзалом у Краматорську (61 загиблий), влучання у приміщення школи в Білогорівці (понад 60 загиблих), ракетний удар по житловому будинку у Дніпрі (46 загиблих), ракетний удар по селу Гроза на Харківщині (59 загиблих) та ін. Паралельно з атаками на цивільне населення задля пригнічення морального стану громадян війська РФ виконують завдання зі знищення інфраструктури нашої держави та підриву економічного потенціалу й фінансового сектору країни. Мішенями для російських ракет стали стратегічні підприємства військової галузі, нафтопереробні заводи й нафтобази, порти і припортова інфраструктура.

Особливої уваги варте питання енергетичного терору нашої держави з боку окупантів, а саме: постійні намагання знищити енергосистему України потужними ударами по генерувальних, транспортних і розподільних потужностях нашої держави.

За словами прем'єр-міністра України Д. Шмигала, лише за 2022 р. ворожі війська завдали не менше ніж 1200 ударів по українській енергосистемі, що призвело до виходу з ладу понад 40 % її інфраструктури. Вражає жорстокість і цинізм вищого керівництва держави-агресора, адже команда на знищення енергосистеми України віддавалася восени, напередодні початку опалювального сезону, тобто мета таких атак – позбавити українців тепла і світла взимку, посіяти відчай і страх у суспільстві. Починаючи з 22 березня 2024 р. українська енергосистема зазнала чергової хвилі цілеспрямованих російських атак. Цього разу РФ здійснила наймасованіше застосування засобів ураження: 63 безпілотних дронів камікадзе «Shahed 136» і 88 ракет різних типів, унаслідок чого ППО нашої держави, яка працює в умовах недостатньої кількості систем протиповітряної оборони та відповідних боєприпасів для них, не змогла збити значної кількості цілей, що призвело до зупинення 10 блоків ТЕС і ТЕЦ, втрати генерації 50 % потужності та знищення обладнання на багатьох об'єктах енергосистеми. Усунення наслідків цієї атаки може потребувати років.

Слід зауважити, що удар по Дніпровській ГЕС, у яку влучило 8 ракет, міг спричинити ще й техногенну та екологічну катастрофу, адже існував ризик руйнування дамби. Складається враження, що для держави-терориста на шляху до своєї мети взагалі не існує жодних ані духовних, ані морально-етичних, ані загальнолюдських обмежень, адже 6 червня 2023 р. окупаційними військами російської федерації вже було вчинено акт екоциду – спланований підриг греблі Каховської ГЕС. Цей військовий злочин мав катастрофічні наслідки для всього регіону, збитки від якого оцінюються у майже 14 млрд доларів. Згідно зі звітом [9], поданим урядом України та Організацією Об'єднаних Націй, прорив греблі Каховської ГЕС спричинив затоплення 620 кв. км території, що безпосередньо вплинуло на 100 тис. мешканців України. Завдано значної шкоди житлу, інфраструктурі, навколишньому середовищу й культурним об'єктам (історичні будівлі, музеї та культові споруди).

Крім того, було порушено енергопостачання, постачання питної води, зрошення сільськогосподарських угідь і роботу річкового транспорту на Півдні України. Окремо слід зазначити, що підриг Каховської ГЕС міг спровокувати не лише екологічне лихо регіонального значення, але й, без перебільшення, катастрофу планетарного рівня, оскільки система охолодження найбільшої в Європі і третьої у світі за сукупною потужністю атомної електростанції – Запорізької АЕС – прямо пов'язана з рівнем води в Каховському водосховищі. Підриг дамби міг зумовити обміління водосховища до критичних показників, що за певних умов спричинило б загрозу безпечному функціонуванню ЗАЕС. Схоже, що військове командування РФ або не хоче, або не здатне усвідомити всю небезпеку, до якої можуть призвести їхні безвідповідальні дії щодо АЕС.

Саму Запорізьку електростанцію окупаційні війська перетворили на військову базу, де розмістили свою військову техніку. Головним управлінням розвідки встановлено факти мінування об'єкта, постійні ракетні обстріли енергетичної інфраструктури й магістральних електричних мереж призводять до відключення станції від енергосистеми країни, що ставить під загрозу її безпечне функціонування.

Ракетний терор нашої держави з боку РФ ставить під загрозу й інші атомні об'єкти України. Так, 16 квітня 2022 р. над майданчиком Південноукраїнської АЕС пролетіли три крилаті ракети, а 5 червня 2022 р. відеокамери Південноукраїнської атомної електростанції (АЕС) зафіксували

проліт російської крилатої ракети типу «Калібр» у безпосередній близькості від блоків станції [10].

Ще одним напрямом терористичної діяльності країни-агресора стала спроба встановити повний контроль над акваторією Чорного й Азовського морів, знищити Україну як морську державу, унеможливити судноплавство і функціонування наших портів, зокрема для транспортування та реалізації аграрної продукції по всьому світу. Задля цього від початку воєнних дій ворогом активно застосовувався чорноморський флот, було організоване масштабне мінування акваторії Чорного моря, здійснено спробу захоплення стратегічно важливого острова Зміїний.

В умовах окупації Автономної Республіки Крим та значної частини південних регіонів України основним морським хабом залишається Одеський регіон, що робить його мішенню для постійних ударів ворога. Насамперед уражається портова і транспортна інфраструктура, а 25 вересня 2023 р. було завдано ракетного удару по одному із символів міста – морському вокзалу Одеси. Оскільки це, безперечно, цивільний об'єкт, можна вкотре робити висновок, що мета таких цинічних терактів – залякування населення міста і психологічний вплив на суспільство.

Від початку 2024 р. ракетних ударів почала зазнавати й газотранспортна система України. Так, 11 квітня 2024 р. ракетами різного типу було атаковано підземні газосховища НАК «Нафтогаз України», що свідчить про націленість ворога на знищення всього паливно-енергетичного комплексу нашої держави [11].

В умовах, коли контрнаступ 2023 р. не дав бажаних результатів, перевага ворога в засобах ураження, техніці, авіації, кількості снарядів, живій силі, економічному й військовому потенціалі, ініціатива на полі бою перейшла до військ російської федерації. Наразі з огляду на наявні ресурси ситуація на фронті є вкрай важкою і Збройні Сили України змушені стримувати атаки ворога, аби не допустити захоплення більших територій, а про контрнаступальні дії та досягнення мети з витіснення ворожих військ із нашої держави на цьому етапі поки не йдеться. Навесні 2024 р. відсоток збитих ракет і дронів під час масованих ворожих атаках знизився, адже українська ППО на той момент не мало достатньої кількості систем ураження та боєприпасів для тих, що були в наявності, а відтак ворогу вдавалося вразити значну кількість військових цілей, об'єктів інфраструктури, відновлення яких потребуватиме років і мільярдів доларів, що ставить під загрозу існування нашої держави та її спроможність захищати себе й вистояти у цій війні зі страшним ворогом. А головною причиною того, чому Україна опинилася в такій скрутній ситуації, стало скорочення чи зупинення обсягів фінансової та військової допомоги з боку наших західних партнерів і насамперед США.

Нині можна сподіватися на допомогу найпотужнішої у військовому й фінансовому потенціалі країни світу – США. Доля нашої країни великою мірою залежить від надання допомоги в розмірі 60 млрд доларів, голосування за яке нарешті завершилося в конгресі США і вже не є об'єктом політичних торгів і маніпуляцій між демократичною і республіканською партіями, які напередодні президентських виборів прагнуть отримати від цієї ситуації максимальні дивіденди у вигляді голосів виборців.

Висновки

Паралельно з військовими діями збройні сили російської федерації розпочали реалізацію тактику терору й залякування населення нашої країни з метою викликати панічні настрої, підірвати моральний дух і волю українців до спротиву, що в результаті мало би схилити політичне керівництво держави до капітуляції. Політика державного тероризму росії проти України як геноцид українського народу вчиняється в різний спосіб: ракетні й артилерійські удари по цивільній інфраструктурі та звичайних житлових будинках; розстріли окупаційними військами мирних цивільних мешканців; застосування заборонених засобів ведення війни, хімічної зброї, застосування тортур; підриг економічного потенціалу та фінансового сектору країни; порушення енергопостачання, постачання питної води, зрошення сільськогосподарських угідь; підриг Каховської ГЕС; спроба встановити повний контроль над акваторією Чорного й Азовського морів та багато ін.

Теперішній етап війни можна назвати критичним і вирішальним, адже попри санкційний тиск і міжнародну ізоляцію російська федерація зуміла переставити свою економіку на військові рейки й активно нарощує свій військовий потенціал, водночас як економічна й військова допомога для України значно скоротилася. За таких обставин доводиться лише сподіватися на

поміркованість і відповідальність лідерів провідних демократичних держав світу, від рішучості яких (без перебільшення!) залежить доля найбільшої країни Європи.

Країни НАТО мають сотні систем ППО й тисячі ракет до них, проте воліють тримати їх на складах, аргументуючи це необхідністю забезпечувати власну безпеку. Виробничі потужності з виготовлення артилерійських снарядів наразі не працюють на повну потужність, а ініціатива Чехії щодо передачі Україні сотень тисяч уже виготовлених снарядів у країнах, що не є членами Євросоюзу, затримується з невідомих причин. Схожа й ситуація з наданням нашій державі літаків F-16, які посилюють протиповітряну оборону нашої країни і допомогли нашим захисникам на полі бою. Однак термін передачі нам бойової авіації від партнерів постійно зміщується і кількість бойових машин, яку має отримати Україна в поточному році, на жаль, не зможе значним чином вплинути на хід війни.

Будь-яка політична посада не вартує тисяч людських життів, а в Україні від початку війни було вбито понад 500 дітей. Невже жага до влади сильніше за демократичні, християнські, загальнолюдські цінності, які відрізняють весь цивілізований світ від таких тираній, як росія. Сподіваємося, що ні. Україна стоїть, Україна тримається, наша держава не здається, але дуже хочеться, аби, якщо не ми, то наші діти жили у світі, де добро перемагає, а тиранія неодмінно зазнає поразки. Дуже важко дивитися на війну, смерть і страждання людей по телевізору, проте набагато важче відчувати це на собі й бачити на власні очі кожного дня, кожної ночі. Тому вкрай важливо зробити все можливе, аби добро перемогло зло й настав довгоочікуваний справедливий мир.

Повномасштабна російсько-українська війна триває, тому аналіз подальших подій конче необхідний. У цьому контексті науковий інтерес, на нашу думку, становлять такі напрямки: допомога у вигляді постачання військової техніки й озброєння з боку дружніх Україні світових держав із метою створення паритету в цій сфері на полі бою, перехоплення стратегічної ініціативи Україною, військові й дипломатичні дії нашої держави та зусилля для досягнення перемоги українським народом.

Перелік джерел посилання

1. Тацій В. Я. Велика українська юридична енциклопедія. Кримінальне право. Харків : Право, 2017. 1064 с.
2. Політологія : навч. посіб. / М. П. Гетьманчук, В. К. Гришук, Я. Б. Турчин. Київ : Знання, 2010. 415 с.
3. Магда Є. Гібридна війна. Вжити і перемогти. Харків : Віват, 2015. 304 с.
4. Печерський А., Букет Є. Хронологія російсько-української війни: етапи відсічі вторгнення рф. URL: <http://surl.li/updsz> (дата звернення: 14.04.2023).
5. 2 квітня – друга річниця деокупації Київщини від військ рф: як відбувалося звільнення. URL: <https://zhytomyrska-rda.gov.ua/news/1712050118/> (дата звернення: 28.04.2024).
6. На Київщині загалом знайдено 1346 тіл загиблих від дій армії РФ українців – поліція. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-kyivshchyna-zhertvy-tsyvilni/31947417.html> (дата звернення: 11.04.2023).
7. Гиря В. Деякі аспекти виникнення та класифікації сучасного тероризму. *Формат розвитку відносин України та країн Центральної Європи у контексті російсько-української війни* : матеріали VII міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 23 верес. 2022 р. Ужгород, 2022. С. 152–156.
8. Звіт KSE про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. URL: <http://surl.li/updut> (дата звернення: 18.04.2024).
9. Оцінка потреб після катастрофи (РДНА). Катастрофа на Каховській ГЕС 2023 року, Україна. URL: [https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-12/Report_Оцінка_потреб_після_катастрофи_\(PDNA\)_ukr_2023.pdf](https://ukraine.un.org/sites/default/files/2023-12/Report_Оцінка_потреб_після_катастрофи_(PDNA)_ukr_2023.pdf) (дата звернення: 27.07.2023).
10. Корольчук Ю. Стратегія ударів росіян – змусити Україну маневрувати блоками АЕС. URL: <http://surl.li/updvz> (дата звернення: 17.04.2024).
11. Липчанський М. АЕС України під загрозою атаки – Зеленський. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/4680180-aes-ukrainy-pid-zahrozoui> (дата звернення: 18.04.2024).

Стаття надійшла до редакції 15.05.2024 р.

Храбан Ігор Анатолійович – доктор політичних наук, професор, професор кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0003-3319-8538>.

Євтух Сергій Валерійович – аспірант кафедри національної безпеки, публічного управління та адміністрування Державного університету «Житомирська політехніка»

<https://orcid.org/0009-0006-1799-5026>